

Eörsi István bájos tényei

Fababából fakabát



Eörsi István mostanában éppolyan indokolatlannak tartja saját gyakori szerepeltetését, amilyen indokolatlan volt elhallgattatása és háttérbe szorítása. Azt mondja, minden társadalmi rendszer rendkívüli erőfeszítéseket tesz arra, hogy megfossa szabadságától polgárait. De jobb rendszerek ezt nem erőszakkal teszik. Újra megjelent *Jönnek a bájos tények* című 1983-as verseskötete, amelyet ő maga mind közül a legjobban kedvel, és amelyben először olvashatók cenzúrázatlan formában régi versei. A költővel Váradi Júlia készített interjút.

– Én arra számítottam, hogy jönnek a bájos, cenzúrázatlan tények, aztán beleolvastam a cenzúrált kiadásba, és azt tapasztaltam, nem túl sok a különbség. Vagy rosszul láttam?

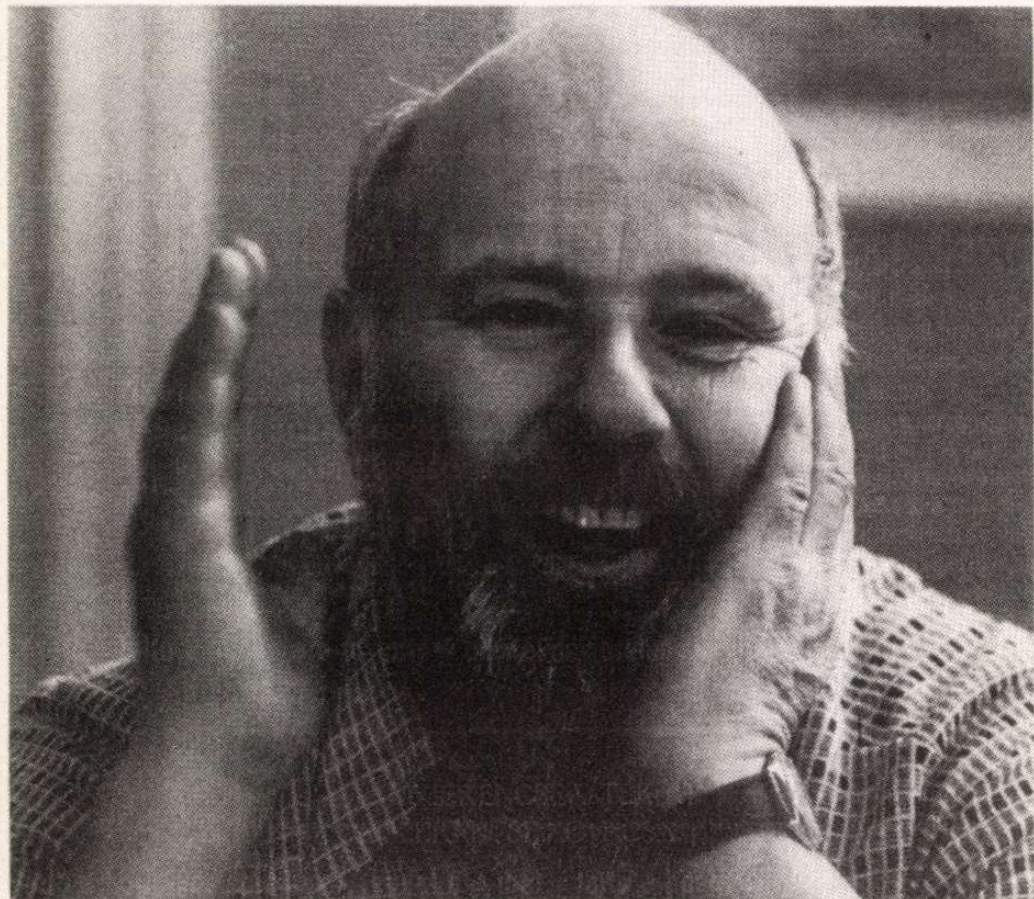
– Attól függ, mi az, hogy túl sok. Egy szerencsétlen szerző közérzetét esetleg két vers kijavítása is döntően megváltoztatja. Ez pedig több mint kettő: tíz-tizenkét versbe nyúlt bele a cenzúra, és furcsa módon nem mindig a legtűrhetlenebbekbe. De például itt van a „Poloska” című versem, és ebben az a szakasz, hogy – idézem – „Nem történelmi nagy egyén, / nem is kér sok helyet. / Elfér a lepedő felén / egy alapszervezet.” Az „alapszervezet” nem mehetett, és így „egy harcos szervezet”,

vagy nem is tudom, hogy mi került be. Teljes marhaság. Ilyen jellegű javítások vannak.

– Hogyan történtek a javítások? Szóltak magának, hogy ez vagy az a sor így nem jó, jöjjön be, és írja át, vagy pedig ők eleve kitaláltak helyette valamit, amit maga vagy elfogadott, vagy nem?

– Nem, ők nem találtak ki semmit. Volt egy-néhány vers, ami nem ment ebben a formában, és akkor – nagyon ritkán egyébként – megpróbáltam olyan változatot találni, amely nem idegen tőlem, vagy amelytől azt reméltem, hogy megérezhető, hogy itt másról van szó. Olyan nagy emberekre tudok hivatkozni, mint József Attila, akinél szintén nem ment „az ember vörös csillagát”, mire beírta, hogy

Eörsi István: „Az illúziók elleni harcban fejlődtem azzá, aki vagyok”



„öntött csillagát”, aminek semmi értelme, de mind a kettőben két ö betű van. Szerintem azt remélte: rájönnek. Én ezt az átírást nagyon ritkán csináltam. Lehet, hogy ez megalázónak tetszik, de ha jól meggondoljuk, nemcsak az átírás-átíratás ténye volt megalázó, hanem az is, hogy az ember nem vágja szájba azt az embert, akiről tudja, hogy – mondjuk – gyilkosságban bűnrészes. Teljes mértékben tudtam, hogy olyan rendszerben élek, amely tömeggyilkossággal szilárdította meg az erejét, amelyben tehát a pusztá hétköznapi elfogadása is megalázó. Mondok még egy példát annak érzékeltetésére, milyenfajta kompromisszumok voltak mindenképpen szükségesek. Itt van a „Szögek” című versem. 1976. október 23-án írtam, tehát a forradalom huszadik évfordulóján. De lehagytam a dátumot.

Sok verset le sem adtam

– Dátum nélkül a vers ér valamit?

– Azt reméltem, van, aki megérzi, vagy hogy ki lehet érezni belőle, miről szól. Mert így kezdődik: „Amikor szöveget nyeltek a cigányok, / tört krumplit tömködtek beléjük, / hogy belük ki ne lukadjon.” Ez tehát börtönvers. És erre jön: „Párás tükröm lett az a nap.” Hozzá akarom még tenni – megírtam a könyvem előszavában is –, hogy ha az embernek a barátja volt a lektor, mint az én esetemben Márványi Judit, nem is hozhattam olyan helyzetbe, hogy vagy kirúgattassam őt, mert ő engem nem cenzúráz, vagy hogy arra kény-

szerítsem, hogy mégis a cenzorom legyen. Ezért nagyon sok verset le sem adtam. Azért örülök olyan nagyon ennek a „Jönnek a bájós tények”-nek, mert először is ezt tartom a legjobb könyvemnek – de ez a magánügyem volna –, és minden költő vágyat érez arra, hogy a művét végre végérvényes formában láthassa maga előtt. Végérvényesen azt értve, amit ő abban a pillanatban végérvényesnek vél. Ezért volt olyan hallatlan boldogság, hogy cenzúrázatlanítva, sőt nagyon sok esetben kijavítva megint magam előtt láthattam, amit egykor írtam. De aztán sajnos elkezdtem lapozgatni a könyvben.

Illúziók a függelékben

– Csak nem azt akarja mondani, hogy egy újabb, még cenzúrázatlanabb kiadásra is szükség volna?

– Nem. Sajtóhibátlanított kiadásra volna szükség. Jó pár sajtóhiba maradt a kötetben. Egyet meg is említenék közülük, annyira bánt. E kiadás számára négy sort kijavítottam édesapám halálának az emlékére írott börtönversemben. A négy sorból két sort csináltam. Aztán döbbenet olvastam a könyvem 48. oldalát. Esetleges olvasóimat arra kérem, hogy javítsák ki. Így hangzik: „Fateknőbe pakoltak át / faarccal, mint egy fababát.” Azaz: így hangzana. A szedő ugyanis – lehet, hogy műveltebb, tájékozottabb ember, és rólam a rendőr jutott az eszébe – a „fababát” szó helyett „fakabát”-ot írt. Tudom, hogy ezek közeli fogalmak – költészet, rendőrség, tudniillik mind a ketten a népért vannak –, ezért érhető, hogy így összekerültek öbenne. De azért e vers esetében rendkívül szerettem volna, ha ez a hiba nincsen benne.

– Amikor ezt a kötetet a kezembe vettem, arra számítottam, hogy ezúttal olyan versek is lesznek benne, amelyeket **Eörsi István** korábban esetleg nemcsak azért nem tett be a kötetébe, mert nem lehetett beletenni, hanem azért is, mert egy picit szégyellte őket. Lesz-e olyan idő Magyarországon elképzelési szerint, amikor már nyugodtan lehet vállalni azt is, amit az ember szégyell?

– Ebben a könyvemben azt akartam visszadni, lehetőleg csorbítatlanul, amit 1983-ban kiadtam a kezemből. Nemcsak azokat a verseket nem vettem bele, amelyeket szégyeltek, hanem azokat sem, amelyeket cenzurális okból be sem nyújtottam abban az időben. Ami a szégyenletes verseket illeti – amelyeket 1951–1953-ig írtam –, őszintén megmondom, azokat sem szégyeltem. Csak szegénykéim nagyon rosszak... A belőlük kiolvasható politikai magatartás képtelenség és szégyenletes, de fölállalom mint a fejlődésem szerves részét. Azok az illúziók nem voltak hiábavalók, mert az ezek elleni harcban fejlődtem azzá, aki vagyok. Sok barátom, ismerősöm van, akinek semmilyen illúziója nem volt, és nem is fejlődött semmivé. Ezzel nem azt mondom, hogy...

– Hogy aki nem ír Sztálin-verset...

– Nem, Isten ments. Természetes, ha kiadnának tőlem egy gyűjteményes kötetet, és mindezeket betennék a függelékbe, nekem ma sem volna semmi kifogásom ellene. Főleg, ha írhatnék hozzá egy előszót.

– Ma hogyan működik ez a cenzúrázatlanító cenzúra?

– Én nem hiszem, hogy belátható időn belül egy, a régihez hasonló cenzurális apparátus rátelepülhetne az irodalomra. Igaz, hogy néhány újabb tünet – például hogy pert akarnak indítani egy címlap miatt – eléggé aggasztó. Mihelyt ugyanis felségsértési paragrafusokat alkotnak, vagy bizonyos szimbólumokat sérthetetlennek kiabálnak ki, már latolgatható a cenzúra lehetősége. Ez kétségtelen. Mégsem ezt látom közvetlen veszélynek. Nagyobb veszélynek látom azt, hogy az emberek ismét olyan mozgástérbe kerülnek, ahol úgy fogják vélni – vagy a többség úgy fogja vélni –, hogy

Testvérem ő – nem születés,
de valóság szerint.
Testem véreből nem kevés
a testében kering.

Imája sohasem hamis,
mert tudja: mit miért:
„Add meg nekem, Uram, ma is
a mindennapi vért.”

Nem történelmi nagy egyén,
nem is kér sok helyet.
Elfér a lepedő felén
egy harcos szervezet.

Egyáltalán nem tőle függ,
hogy mikor kit csapol,
de minden időkből jól feküdt –
most mirajtunk a sor.

Vers a cenzúrázott példányból, 1983

nem áll érdekükben az igazságot megírni. Én nem osztom azoknak a véleményét, akik azt hiszik, hogy a sajtószabadság az újságírók kizárólagos ügye. Ez még demokratikus törvénykezésben sem csak az újságíróktól függ.

– Hanem kiktől? Az olvasóktól is?

– Az olvasóktól is. Attól, hogy mit várnak a sajtótól. Ez nagyon fontos. Az újságíróktól is, hogy mekkora ellenállást tanúsítanak a nyomorító hatalmakkal szemben. És függ az érdekek rendszerétől. Tehát ha egy újságírónak tartósan érdeke lesz azt állítani – mert nagy és tartós anyagi érdek fűzi hozzá –, esetleg még a gyerekének is használ vele –, hogy teszem azt Jeszenszky Géza churchilli méretű államférfi, akkor egy idő múlva lesznek olyan újságírók, akik ezt megírják. Ez csak egy nyegle példa, de azt akartam vele érzékeltetni, hogy esetleg létrejöhet egy olyanfajta közhangulat, amelyben – mondjuk – a pápáról nem lehet ironikusan írni. Wojtyła úr sérthetetlen. Ez esetben, ha Wojtyła úr esetleg olyasmit mondana, amivel az újságíró nem ért egyet, egy idő múlva nem fogja megírni. Mert akkor azt mondják rá, hogy nemzetellenes, keresztényellenes, zsidó. És

olyan hangulat támad körülötte, hogy az utcára is alig mehet ki.

– Vajon most, hogy az utolsó szovjet katona is elment Magyarországról, olyan idők következnek-e, amikor éppen a sajtószabadság, a gondolatok cenzúrázatlansága következtében egy kicsit közelebről fogjuk látni a tényeket? Vagy nem túl optimista e tekintetben?

– A szovjet csapatok kivonulásának ehhez már nincs köze. Nagyon jó, hogy elmentek. Nyilvánvalóan másképp lehet távlatokban is politizálni, ha nincsenek idegen csapatok az országban. De hogy rendet tudunk-e csinálni

Testvérem ő – nem születés,
de valóság szerint.
Testem véreből nem kevés
a testében kering.

Imája sohasem hamis,
mert tudja: mit miért:
„Add meg nekem, Uram, ma is
a mindennapi vért.”

Nem történelmi nagy egyén,
nem is kér sok helyet.
Elfér a lepedő felén
egy alapszervezet.

Egyáltalán nem tőle függ,
hogy mikor kit csapol,
de minden időkből jól feküdt –
most mirajtunk a sor.

Ugyanaz a vers a cenzúrázatlan kötetben, 1991

a múltunkban? Nagyon óvakodnék attól, hogy az elmúlt harminc év anomáliáit és lelki torzulásait egyedül a szovjet hadsereg számlájára írjuk. Ha egyszer majd összeállítom összes verseimet, akkor nemcsak a Rákosi-versemet nem veszem bele, hanem azt sem, amely miatt ültem. „Szóba se állj vele, / ne is nézz rája, / tán épp anyádba / lótt bele...” és így tovább. Térbolyultan rossz költemény volt. De 1956. november 6-án írtam, tehát a történelmi pillanat magyarázza a költemény poezikáját, mert az indulat igaz volt. És ezt azért idézem most, mert nekem 1956 óta tényleg legfőbb politikai vágyaim egyike volt, hogy kimenjenek.

Az áthárításnak vége

– Igen ám, de most már nincs ürügy egy csomó mindenre, amire eddig volt.

– Így van: nincs ürügy. Nem tudunk semmit áthárítani. Legfeljebb azt tudjuk mondani, hogy nem fizetik meg a mocskot, amit maguk mögött hagytak. De alapjában véve most már senkire sem háríthatjuk át annak ódiumát, ha valamit nem tudunk megoldani.

A MI ÓRÁNK SOHASSEM KÉSIK! -168 ÓRA-